

B
920/410
ESY

ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE

6

Maklj-Put

ZAGREB MCMLXV

IZDANJE I NAKLADA JUGOSLAVENSKOG LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA

s historijom Poljica bio usko povezan, ležeći na lijevoj obali Cetine, geografski zapravo i ne ulazi u Poljica. Isto tako u njihov sastav ne ulazi ni Stobreč. Potkraj svog opstanka (1781) »republika« P. imala je 6813 st., nastanjenih u 12 katuna (kotara), i to: Donji Dolac, Gornji Dolac, Kostanje, Zvičanje, Čičla, Gata, Dubrava, Sitno, Srinjine, Duće, Jesenice i Podstrana. 1902 P. su imala oko 1600 kuća (dimova) sa oko 12.000 duša. P. su pretežno krševita, uz dosta plodne zemlje i obilje žive vode, a u starije su vrijeme bila pokrivena i gustim pokrovom šume.

Poljičani su živjeli pretežno od poljodjelstva (žitarice, vinova loza, masline, smokve) i od stočarstva; bili su na glasu zbog dobre obrade polja i vinograda. Koristili su i šumske proizvode, ponešto se bavili pomorskim i riječnim ribarstvom. Trgovina, ni kopnena, ni pomorska, nije bila znatnije razvijena. Najbliže tržište za svoje proizvode imali su u Splitu i u Omišu. Samostalno zanatstvo uglavnom nije prelazilo granice kućnih potreba.

Stanovništvo Poljica dijelilo se, prema tradiciji, na tri plemena: Tišemire, Limiče i Kremeničane koji su, prema legendi, potjecali od triju sinova bosanskog bana Miroslava: Tišemira, Elema i Krešimira. Važnije od plemenske pripadnosti bilo je društveno raslojavanje na povlašteni sloj plemenitih ljudi, koji se dalje dijeli na vlasteličice (vlastelu) i na didiče (djediče, baštinike), i na povlašteni sloj kmetića (deminutiv od kmet) i vlašića (deminutiv od vlah). Za didiče se vjerovalo da su potomci Miroslavljevih sinova pa su se, s obzirom na to porijeklo, također zvali i »bosanska gospoda«. Za vlasteličice se držalo da potječu od bjegunaca koji su došli u pratnji kralja Bele IV kad je ovaj, bježeći 1241 pred Tatarima, stigao u Dalmaciju; njihovi potomci, prozvani »ugarska gospoda«, smatrali su se feudalcima hrvatsko-ugarskog porijekla. Po drugoj opet verziji, do naseljavanja »ugarske gospode« u Poljicima došlo je pod Ludovikom I Anžuvincem, kad je ovaj osvojio Dalmaciju, pa neki pisci (I. Pivčević) označuju kao doba naseljavanja tačno 1338, tj. godinu Zadarskog mira. Odnos unutar klase plemenitih ljudi bio je takav da su u starije vrijeme imali odličniji položaj didiči, ali su s vremenom počeli prevladavati vlasteličici. Od polovice XVI st. za poljičke knezove birani su vlasteličici, i to iz roda Rajčića i Dražojevića. Po broju bili su didiči jači od vlasteličica; u jednom izvoru iz kraja XVIII st. navodi se da je u to vrijeme u Poljicima bilo pet rodova vlasteličica, a oko stotinu rodova didiča.

Kmetići su obrađivali zemlju plemenitih ljudi, dok su vlašići bili stočari i u tom svojstvu bili podložni vlasteličicima i didičima. Kmetići i vlašići činili su zajedno, u suprotnosti s plemenitim ljudima, puk. U povlašteni se sloj ubrajaju i relativno mnogobrojni katolički svećenici (zvani redovnici). O naročito važnim pitanjima odlučivali su na velikim narodnim zborovima svi Poljičani, »svi jedino« — vlastela, didiči, kmetići i vlašići — te se otud može zaključiti da u toj »seoskoj« autonomnoj općini suprotnosti među društvenim slojevima nisu još dobile izrazito antagonistički karakter. Pod raznim suverenim vlastima (hrvatsko-ugarskom, bosanskom, mletačkom, turskom i donekle austrijskom), P. su bila zasebna autonomna jedinica koja je donosila za svoje članove i za svoje područje pravna pravila, imala najvišu sudbenu vlast i punu samoupravu na svome teritoriju. Statutarne norme donosili su na svojim zborovima plemeniti ljudi Poljičani, ali su u naročito važnim slučajevima uzimali u tom poslu učešća i kmetići i vlašići. Najviši funkcionari poljičke autonomne komune bili su: 1. knez ili veliki knez; 2. tri suca; 3. tri prokuratora; 4. vojvoda i 5. pristav; njima se od 1685 pridružio još i kancelar (kančilir). Podaci o izboru kneza postoje u čl. 1 Poljičkog statuta, gdje je neodređeno rečeno da je »prvi zakon poljički uzimati kneza od gospodina koji je gospodinu viran, a Poljicima ugodan«. U vezi s podacima iz drugih izvora može se zaključiti da Poljičani biraju sebi kneza između svojih plemenitih ljudi, a dužd je mletački opunomoćio mletačkog kneza u Splitu da taj izbor potvrdi. No Poljičani su kasnije nastojali da mletačko miješanje u izbor kneza stegnu. Tri suca bili su uz kneza najviši organi sudstva i uprave. Tri prokuratora zastupala su kao pravobranioci interese poljičke komune, a bili su ujedno javni tužioc i za krivična djela. Vojvoda je upravljao vojnim poslovima i bio zapovjednik poljičke vojske, koja je iznosila otprilike 10% poljičkog stanovništva, tj. 600—1200 ljudi. Pristav je vršio svoju običnu funkciju kao vjerodostojna osoba za utvrđivanje činjenica u sudbenim i upravnim postupcima.

1685 uvedena je služba kancelara koji je, poput kancelara u dalmatinskim gradovima, bio bilježnik komune a ujedno vršio funkciju javnog notara.

Arheološki nalazi pokazuju da su P. u prehistorijsko vrijeme bila naseljena, bar u brončano doba. Prije rimskog osvajanja tu su obitali ilirski Dalmati čije se plemensko područje prostiralo između Krke i Neretve. Tu su se nalazila i rimska naselja, pa se misli da je Podstrana bila rimski *Pituntium*, a Jesenice — *Narreste*. U XI st. P. su bila organizovana kao župa u staroj hrvatskoj državi; izvori bilježe i neka imena njezinih župana (Dalic, Višen, Vratina). U Primorskim Poljicima osnovao je Petar Crni krajem XI st. u Supetru (Svetom Petru u Selu), između današnjeg Krila Jesenica i Malog Rata, svoju zadužbinu sa crkvom i samostanom. P. su već rano postala jedno od središta bogumilstva. Bogumilski Kačići kamenovali su 1180 splitskog nadbiskupa Rajnerija koji je htio, na osnovu lažnih dokumenata, prisvojiti neke posjede u Poljicima.

Zbog oskudnih izvora nemoguće je pratiti kako su se P. obražavala iz župe u autonomnu komunu, koja se formalno povodi za organizacijom dalmatinskih gradskih autonomnih komuna, a suštinski zadržava jake ostatke rodovsko-plemenskog društvenog uređenja. Nalazeći se u XII st. u vlasti omiških Kačića, P. prolaze kroz period kad više nisu župa, ali još nisu ni autonomna seoska komuna. Neke karakteristike autonomne komune P. dobivaju u toku XIII st. i kasnije, kad kao organizovana jedinica samostalno učestvuju u borbama koje na tom području vode feudalci — Kačići, Šubići, Nelipići — autonomni gradovi Split i Trogir, hrvatski banovi, bosanski vladari i okolna gospoda. P. sklapaju saveze, ulaze u političke koalicije, ratuju za vlastiti račun, a protiv njih, kao kraljevih neprijatelja, udružile su se 1259 sile krčkog kneza Vida, hrvatskog bana gradova Splita i Trogira. Često mijenjaju gospodare i »zaštitnike«; nakon Kačića dolaze potkraj XIII st. pod Šubiće, pa pod neposrednu vlast Ludovika I Anžuvina, zatim pod bosanske vladare (Stjepana II, Tvrtka I), a neko im je vrijeme saveznik i gospodar Ivaniš Nelipić. U prvoj polovici XV st. javlja se sve jače kao pretendent u borbi za Poljica i Venecija. Konačno su P., po svojim punomoćnicima, priznala 29. I 1444, pred mletačkim knezom u Splitu Cristoforom Marcellom, mletačko vrhovništvo, dok je Venecija priznala Poljicima njihova ranija prava i autonomiju. Ugovor o tome potvrdio je dužd F. Foscari u martu iste godine. Moglo bi se s razlogom reći da od tog vremena datira poljička autonomija. Ali već od početka XV st. redaju se sve žešće provale Turaka u Dalmaciju; one izlažu opasnosti i vojnički slaba Poljica, koja ni Venecija nije u stanju da zaštiti, tako da ona već 1514 plaćaju Turcima danak, a nakon pada Klisa (1537) dolaze i stvarno pod tursku vrhovnu vlast. Ovo, kao i stalno ratovanje, nagone pojedine Poljičane, pa i cijela sela, da se iseljavaju u druge posjede mletačke (među njima i u Istru). Kod kuće Poljičani vode tešku borbu za opstanak, jer ih ugnjetavaju i Turci i Mlečani, pa je bilo vremenskih razdoblja (npr. 1647—51), kad su morali plaćati Turcima harač, a Mlečanima danak. Od turske vlasti P. su se oslobodila Karlovačkim mirom od 1699; vrativši se opet pod vrhovništvo mletačko, ona pod njim ostaju do propasti Venecije (do mira u Campoformiju, 1797). U razdoblju 1699—1797, kad je Venecija svugdje pojačavala svoj pritisak, poljička autonomija u sukobu s mletačkim suverenitetom dosta je prekarna i može da dođe do izražaja samo utoliko ukoliko ne ide na uštrb mletačkih interesa. Mirom u Campoformiju došla su P. pod vlast Austrije. U prvi mah austrijske vlasti obećale su Poljičanima da će im priznati stara prava, ali su im ta autonomna prava ubrzo skućile općim sistemom svoje birokratske uprave. Mirom u Požunu (Bratislavi) od 26. XII 1805 Austrija je Dalmaciju zajedno s Poljicima morala ustupiti Napoleonu. Kako ovaj nije bio sklon raznim malim autonomijama, francuska je uprava u Dalmaciji odlučila da učini kraj i »republiki« Poljičkoj. Računajući na podršku ruske flote, koja je krstarila u blizini poljičkog primorja, Poljičani su se u junu 1807 digli na ustanak predvođeni svojim knezom Ivanom Čovićem. Poslije nekoliko dana (11. VI 1807) bio je ruski pomoćni odred napadnut od Francuza i razbijen, a poljički ustanak uz krvave represalije ugušen; knez Čović izmakao je u Petrograd, gdje je i umro. To je bio kraj poljičke republike i autonomne komune. Njen je teritorij raskomadani i utjelovljen kotarima splitskom, sinjskom i